

HEPOKÖNGÄS

I dagens hektiska värld är det få som stannar upp för att fundera över var en sten som träffar vindrutan eller torven som förbränns i kraftanläggningar kommer ifrån. Du ska nu få göra en tidsresa och ta en titt på jordens historia samtidigt som du bekantar dig med områdets rika natur.

Hepoköngäs skyddsområde inrättades kring ett av Finlands högsta orörda vattenfall. Området ingår i det finska Natura 2000-nätverket och är 150 hektar stort. Ån Heinijoki är dessutom naturskyddsklassificerad som ett värdefullt litet vattendrag.

Vattenfallet Hepoköngäs ligger i de skogbeklädda bergstrakterna i Kajanalands kommun, som kännetecknas av sin frodighet och rikliga granskog. Hälften av skyddsområdet består av grandominerad gammal skog där även lövträdslundar ställvis förekommer. Längs älvdalen finns utöver lundar även frodiga kärr, dvs. rikkärr, grankärr med källor och svämskogar. Ungefär hälften av området utgörs av gallrad yngre skog. En tiondel av området består av myrar. Utöver Heinijoki finns även tre bäckar.

Hevompersie blev Hepoköngäs

Varför vattenfallet har fått namnet Hepoköngäs (Hästforsen) kan du kanske gissa om du tittar på hur vattnet forsar ned från klippan. På högsommaren är vattenfallet ibland bara en liten rännil i den största fåran, men när forsen är som starkast kan man rentav bli blöt om man står nere vid stranden.

Heinijoki är en del av Kiminge älvs vattenområde. I slutet av 1960-talet funderade man på att reglera vattnet i Kiminge älv. Även möjligheten att bygga en konstgjord sjö ovanför Hepoköngäs vattenfall övervägdes. Projektet blev dock aldrig genomfört. Timmerflottningspågick längs Heinijoki under det tidiga 1900-talet, men det slutade man med på grund av bristande lönsamhet. Det sista timret i Hepoköngäs flottades sommaren 1941.

Döda träd ger nytt liv

Inom Hepoköngäs skyddsområde orsakas trädskadorna av såväl översvämningar som bävvar. Skadade eller döda träd är ett levnadsvillkor för många tick- och insektsarter, men även hålbbyggare har nytta av dem. Murkna träd är en av de viktigaste faktorerna för ökad biologisk diversitet.

1. På träden i Hepoköngäs kan du bland annat se eldtickor och fnösktickor.
2. Den olivgröna guldbaggens larver trivs i murkna stubbar och myrstackar.
3. Vitmossslaven växer på myrar, men också på murkna träd i gamla skogar.

HEPOKÖNGÄS GEOLOGISKA NATURSTIG

Här börjar den 1,5 kilometer långa geologiska naturstigen i Hepoköngäs.

Längs stigen presenteras utöver geologiska objekt även Heinijokidalens frodiga natur. Stigen är delvis belagd med spångar, men är på vissa platser svårframkomlig eller öppen endast under den snöfria tiden.

Jorden - en mixer för en stenig tårta

Jorden har genom tiderna ändrat form såväl på ytan som under den: bergskedjor och havsbotten uppkommer och försvinner, kontinenterna rör på sig. Alla dessa händelser sker så långsamt att människan inte hinner lägga märke till dem under sin livstid. Mark- och berggrundens skikt är ledtrådar till olika händelser som ägt rum för miljarder år sedan. Skikten av jordarter, bergen och torven i myrar har mycket att berätta om hur landskapet har utvecklats.

Berggrunden som tårtbotten

Den äldsta delen av berggrunden i Kajanaland uppkom för 2 500-3 000 miljoner år sedan, då de första vulkanutbrotten ägde rum. Stenarterna i Hepoköngäsområdet berggrund är ett bevis på såväl de urgamla vulkanutbrotten som det hav som en gång täckte området och en alpliknande bergskedja som stod här.

Jordmånens former som vispgrädd

Den kilometertjocka inlandsisen som rörde sig över Kajanaland och Puolanka lagrade olika jordarter och förändrade landskapet. Den sista inlandsisens framfartsriktning i Hepoköngäsområdet var från nordväst mot sydost. Denna ismassa med sitt smältvatten rensade bort allt löst stenmaterial från Heinijokis kanjon och avlagrade det i ett forntida hav. Då glaciären drogs tillbaka från Hepoköngäs för cirka 11 000 år sedan lämnade den ett tunt moränlager efter sig på berggrunden.

Bergens garnering

Största delen av bergen i Hepoköngäs är täckta av lavar och mossor. De fäster sig i små gropar i bergen och frodas på sådana platser där andra växters rötter inte får tag. Ett enda litet bergsområde kan ha tiotals lav- och mossarter. En del av arterna trivs på torra platser där solen gassar, andra däremot på skuggiga branter och i fuktiga bergsskåror.

Blockhav av granit

Dessa över 2 500 miljoner år gamla rödsjuktande granitberg utgör den äldsta delen av landskapet i Hepoköngäs. När du går längs stigen ser du hur de omgivande bergen byter färg och form, vilket även är ett tecken på olika bergarter.

Blockhaven som syns på bägge sidor av Heinijoki har skapats av kölden. Stenarna splittras, när vattnet i deras sprickor fryser och expanderar. Trädrötter som växer på sluttningarna går djupt in i bergens springor, vilket också leder till att stenblock lösgörs från bergen.

Iskallt duggregn

Det sipprande vattnet kan även på sommaren kyla ned klimatet i bergens fördjupningar till en källarlik temperatur. Kanjonen med sina solstekta berg och skuggiga branter utgör en mångsidig men krävande livsmiljö för växter. Snö kan finnas kvar på branterna långt in på våren och vattnet som ställvis rinner ymnigt från bergssprickorna skapar vackra isskulpturer på branterna.

Vulkanisk aska

Den mörka och spruckna bergsväggen höger om stigen består av basisk vulkanit. Denna bergart som skapades av aska och lava är ett synligt bevis på de urgamla vulkanerna. Många krävande växtarter har hittat växtplatser på dessa områden med basiska bergarter.

Av bergarterna i Hepoköngäs utgör granit och kvartsit ett näringsfattigt växtunderlag, medan glimmerskiffer och basisk vulkanit erbjuder ett mer näringsrikt underlag.

Från sediment till sten och bävrar som fäller träd

Det randiga gråa berget på Heinijokis motsatta strand är ett exempel på hur sediment omvandlas till en bergart. Lera avlagrades i havet för hundratals miljoner år sedan. Tack vare vikten av allt material som lagrats ovanpå leran har den först förvandlats till lersten och därefter formats genom bergsbildning till det glimmerskiffer som syns på stranden.

När du går mot nästa tavla kommer du till vänster om stigen att se stora bitmärken på en trädstam. Där har en bäver som bor och bygger dammar i området fått för sig att fälla ett träd, men har sedan lämnat arbetet oavslutat.

Strömmar in, strömmar ut

Heinijoki och bäckarna som rinner ut i den nöter på bergen och jordmånen, varvid material lösgörs och sköljs med strömmen. En del av materialet avlagras på älvens stränder eller botten, medan en del åker vidare med strömmen.

Näringsämnen som lösts upp i vattnet ur berggrunden kan till exempel bli byggmaterial för fiskben medan mindre lerpartiklar kan åka ända ut till Bottenviken.

Bergen ger växtnäring

Denna lilla öppna mosse kallas på grund av sin näringsrikhet för ett rikkärr. Den får sitt vatten och sina näringsämnen från de omgivande basiska bergen, vilket påverkar kärrets växtlighet avsevärt. I rikkärret trivs ängsnyckel, björnbrodd, dvärglumner och slätterblomma som kräver mycket näring, samt gyllenmossan och guldspärrmossan.

Tuvull blir torv

Kärrets yta består av levande växtlighet, men redan vid ett djup av 15 cm dör växterna och förvandlas till torv. Kärrets torvsikt ökar i genomsnitt en millimeter om året, men torvsiktets tjocklek varierar i olika kärr av samma ålder beroende på växtarter, vatten- och temperaturförhållanden samt landskapets former. Torvsiktet i denna starrmosse är bara 1,5 meter tjockt, medan det i den djupaste delen av rikkärret du gick förbi är nästan 5 meter.